

Az „olyan” emberek könyve

Kritika

A *Kitömött barbár*, melyet Péterfy Gergely a karanténban felolvas, 2014-ben jelent meg, és én idén már a 2019-ben napvilágot látott hatodik kiadást olvastam*. Közönségsikert aratott tehát, és megérdemelten, hiszen minden találkozik benne, ami a művességet és az olvasmányosságot biztosítja: szépen kimunkált, elegáns, mai mondatok, izgalmas téma, drámai alakok.

A regény Kazinczy Ferenc életének egy epizódját meséli el, de úgy, mint más nagy regények: a kis történet révén a nagyot is. A reformkor nyelvújítója összebarátkozott egy négerrel, Angelo Solimannal, akit halála után kitömtek. Ez már önmagában is érdekes, és Péterfy a maga univerzális erudíciójával, mely az Ecoéra emlékeztet, úgy tudta megírni, hogy pontos legyen, izgalmas és személyes.

Kazinczy élete akkor is érdekes, ha csak azt tudjuk, amit egy átlagosan művelt ember tudhat: hogy részt vett a Martynovics-összeesküvésben, hogy Kufsteinban ült, azután térhetett vissza a családjához – mint Szerb Antal mondja, az ő „jószületettsége” kellett, hogy Kufsteint megbocsássák, szemben a Batsányi „rosszul születtségével”, akit Linzbe száműztek. Innen aztán a levelezés (Kazinczy a magyar irodalom telefonközpontja, ahogy Németh László nevezte), a nőszülés, a család és a nyelvújítás következik.

Péterfy ezt a csontvázat érzékíti meg mindazzal, amit ő tud. Erről a jelenségről írta doktori dolgozatát is, nyilván sok mindent kikutatott, és ami a legfőbb: beleásta magát a korba. Ez a kor Mária Teréziával kezdődik, II. Józseffel folytatódik, és I. Ferenczel fejeződik be; a magánéletben pedig két érdekes és iszonyú család játsza a főszerepet. Török Lajos gróf ugyanis alkimista, aki még a saját ondóját is kísérletezésre használja, Sophie öccse pedig borzalmas alak, aki a nővérükbe szerelmes, és később mindent elperel a házaspár

elől; Kazinczy családja nem hősnek, hanem árulónak tartja őt, az anyja nagytermészetű, hisztérikus asszony, az öccsei pedig szörnyetegek.

Nem kevésbé érdekes mindaz, ami Angelo Solimannal történik. Néger létére különféle nagyurak játékszere lesz, akik és akiknek a személyzete iszonyú játékokat játszanak vele, amíg végre ki nem szabadul a karmaik közül. Megnősül, lánya születik, akit imádattal nevel, és amikor meghal, Kazinczyra hagyja a bőrét, akit kivisznek a börtönből, hogy lemondhasson az örökségéről a természettudományi múzeum javára. Egy autokratikus rendszer olcsó cinizmusa.

Péterfy Gergely regénye nem úgy történelmi, hogy archaizálni próbál, még csak úgy sem, hogy kerüli a mai szavakat, mert mint Láng Zsolt írja a *Bestiárium Transylvaniae* első kötete, *Az ég madarai* előszavában: „Bár kifejezetten kerülni akartam az archaizálást, hamar észrevettem, hogy bizonyos szavakat és mondatszerkezeteket egyértelműen kivet magából a szöveg.” *A Kitömött barbár* szövege határozottan, bár nem erőltetetten mai.

„Nem láthattam át a látszaton, amit azért teremtett, hogy megkíméljen” (29.) – ez a mondat akár kulcsmondat

* Péterfy Gergely: *Kitömött barbár*. Kalligram, Bp., 2019. Hatodik kiadás, 448 oldal.

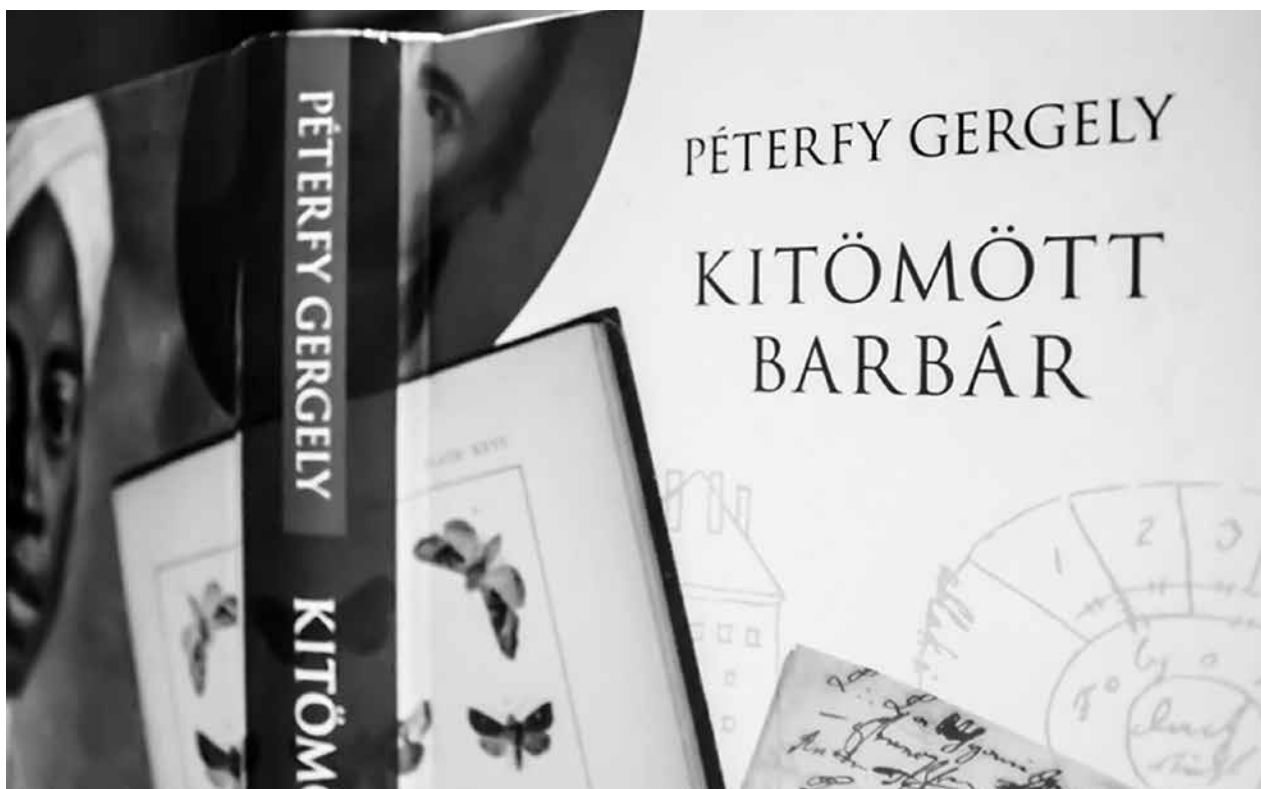
is lehetne, de tágasabb értelemben, hiszen a kontextusban Kazinczy fegyvelmezetttségéről van szó. A szélesebb összefüggésben viszont minden szereplő élete szerepjáték: Kazinczy aláveti magát a családjának, mert nem tud elevenebb, határozottabb, kíméletlenebb lenni az anyjával és az öccseivel; meg szeretné teremteni egy igazi nyugati értelmiségi életét, ehhez azonban nem adatnak meg a lehetőségek, sorban mindenről le kell mondania, nevelőnőről, zongoráról, imádkozó könyvtáráról; Angelo Soliman történetét is akkor mondja el, amikor már a végét járja a kolera miatt. Török Sophie úgy tesz, mintha mindenben egyetértene a férjével, és minden szenvedélyét megértené, holott olykor száanalommal figyeli az igyekezetét, és eljátssza a szerető hitvest, holott tényleg szereti a férjét; Angelónak nincs is más lehetősége, mint végigalakoskodnia az életét, hiszen ő tulajdonképpen egy egzotikus rabszolga, semmi más, és mire felszabadul, már nem tud őszintén élni.

A történelem sem segít. A szabadkőművesek mindig gyanúsak, Kazinczynak csak II. József uralkodásának tíz esztendejében adatik meg, hogy rangjához méltó módon éljen Széphalmon, amely így a lélek önbecsapása mindössze; máskor lenézik, megvetik, kigúnyolják, félresöprik, összeplettykálják egy szerencsétlen cseléddel, akit alig tud megmenteni rabiátus anyja dühétől.

A *Kitömött barbár* érdekessége, fordulatai, kalandjai elfeledtetik az emberrel, hogy tulajdonképpen a kelet-európai értelmiségi sorsáról olvas. Réz Pál egyszer felsóhajtott: mikor fogom megérni, hogy ne tudjam, ki a miniszterelnök? Úgy tűnik, soha; és úgy tűnik, ez hagyomány ezen a tájon. Kazinczy sorsa is nagyban függ a mindenkori hatalomtól, és tragédiája a többi között az, hogy az elnyomottak maguk a legbüszkébbek a császárra: a családja kuruc hagyományokat ápol, Solimannal való barátságának alapja egy megalázó gyerekkori emlék, amikor őt és apját megráncigálták Bécsben, hiszen ott ők is barbároknak számítottak; az anyja és a testvérei mégsem tudnak kitörni az alattvalói szerepből. Az értelmiségi nemcsak az uralkodók, a politikusok miatt van egyedül, hanem a saját családjának, a saját rétegeknek „köszönhetően” is; olykor éppen azok nem értik a legmélyebben, akiknek a megértésére a legőszintebben számíttana.

Egy igazán szép szerelem könyve is ez a regény: Sophie, akármi történéjek is, megérti Ferencet, Solimannal való barátságára őszintén kíváncsi, férje kérésére öli meg őt; és mert a bekezdések dinamikája, a mondatok szövése Németh László stílusára emlékeztetett, ki merem jelenteni, hogy olyan a *Kitömött barbár*, mint egy fordított *Iszony*: Török Sophie nem Kárász Nelli, nem iszonyodik Ferenc-től, sőt, közös erotikus játékaik vannak, és nem undorodásban öli meg, hanem szerelmében. Míg Kárász Nelli szinte féltékenyen egyedül beszél el a történetét, Sophie-tól a Soliman-számban Ferenc veszi át az elbeszélés fonálát.

Adódik egy párhuzam magán a Péterfy-életművön belül is. A *B oldalsó* (1998) az Áprily-Jékely-Péterfy családnak a Kádár korból „visszanézett”, az önelbeszélőre koncentrált, ifjúértelmiségi története volt; a *Kitömött barbár* a Kazinczy-Török Sophie-történeten keresztül a kelet-európai értelmiségi mindenkori történetét meséli el, bár természetesen egy nagyon is sajátosan egyéni sorsot. „Ahogy Erzsó szokta mondani, aki harminc éve szolgált bennünket, mi *olyanok* voltunk. *Olyan*: ez volt a ránk leggyakrabban használt jelző. Azért voltunk olyanok, mert nem tudták kimondani, hogy milyenek. Sem megmondani, sem kimondani nem tudták azokat a szavakat, amelyek megnevezhették volna Ferencet. Nem tudták, mi az a szabadkőműves, és kimondani se tudták, mert túl hosszú volt, ráadásul ott volt a második felében az a *kőműves*,

ami annyira becsületesen, annyira familiárisan hangzott, hogy sehogy sem tudtak vele mit kezdeni. Mégsem lehet, hogy igazi kőműves, mert nem rakott az egy darab falat se soha, de ha nem igazi, akkor milyen? Mi az, hogy szabad? Ez nyilván fejtörést okozhatott nekik. Ez a *szabad* is olyan gyanús volt. Aki szabad, az nem lehet rendes ember. A rendes ember az rab, olyan, mint ők maguk. Aki szabad, az azt csinál, amit akar, vagyis amolyan úrféle; de Ferenc nem igazi úr, nem szolgabíró, ispán, gróf, herceg. Az igazi urak rendes emberek, mert szintén nem azt csinálják, amit akarnak, hanem azt, ami istentől rendelt sorsuk és feladatuk ezen a földön, vagyis őket, a parasztokat, a rabokat gyötrik, kínozzák és szipolyozzák. Az ilyen úrfélék, mint Ferenc, akik szabadok, és a szabadság alatt azt értik, restek, és nem hajlandók rendes ember módjára őket kínozni és szipolyozni, azok mindkettejükre: igazi urakra és igazi rabokra is egyformán veszélyesek.” (31.) Kelet-Európában mindig *ilyen* az értelmiségi: gyanús emberfajta, aki nem azt gondolja, mint más „rendes” ember; és akármit gondol,

a rendes emberek mindig mást gondolnak.

Szabad emberek regénye, amelyből kiderül, milyen sokértelmű és nevetéses ez a szabadság; erotikus könyv, amelynek erotikus játékaik gyakran az örületbe futnak; történelmi regény, amely a máról szól; a barátságáról szóló mű, mely leginkább a barátság megélhetőségének nehézségeiről beszél – Péterfy Gergely regénye drámai, mindig értékek ütköznek benne így vagy úgy, több szereplőn vagy egyetlen emberen belül: ezért olyan gazdag és mindig másképpen megfeythető.

DEMÉNY PÉTER